MODEL SUSTAVA PRAVA JAVNE POSUDBE U KNJIŽNICAMA U HRVATSKOJ

Radičević, Vesna

Source / Izvornik: **Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2010, 53, 87 - 100**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:762422

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

MODEL SUSTAVA PRAVA JAVNE POSUDBE U KNJIŽNICAMA U HRVATSKOJ[1]

THE MODEL OF PUBLIC LENDING RIGHT IN CROATIAN LIBRARIES

Vesna Radičević
Filozofski fakultet Osijek, Knjižnica
vradicev@ffos.hr

UDK / UDC 025.6:34:027.3
Stručni rad / Professional paper
Primljeno / Received: 28. 3. 2010.

Sažetak

Radi usklađivanja odnosa na području zakonodavstva Europske unije, u Hrvatskoj je potkraj 2003. godine donesen novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Tim zakonom uvedene su nove odredbe koje se odnose na institut prava javne posudbe kojim se uređuje ostvarivanje prava autora, proizvođača fonograma, umjetnika izvođača i filmskih producenata na naknadu za javnu posudbu njihovih djela posredovanjem javnih knjižnica. U radu se istražilo koliko bi se odredbe novog Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima mogle odraziti na djelovanje i poslovanje hrvatskih knjižnica te je predložen model prava javne posudbe primjeren uvjetima poslovanja u hrvatskim knjižnicama.

Ključne riječi: pravo javne posudbe, sustav prava javne posudbe, autorsko pravo, knjižnično zakonodavstvo, zakon o autorskom pravu

Summary

With an aim to harmonize the relationships in the field of European Union legislation, a new Law on Copyright and Other Intellectual Property Rights was passed in Croatia at the end of 2003. This law introduced new provisions regarding the institution of public lending right, thus determining the rights of authors, phonogram manufacturers, performing artists and film producers to lend their work by means of public libraries. This paper researches the extent to which the provisions of the new law on copyright and other intellectual property rights might affect the business activities of Croatian libraries and proposes a model of public lending right appropriate for the working conditions in Croatian libraries.

[1] Članak je prerađeni dio doktorskog rada pod nazivom "Pravo javne posudbe u knjižnicama u Hrvatskoj" obranjenog 7. 10. 2009. godine na Odsjeku za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

© VBH 2010.

Keywords: public lending right, public lending right system, copyright, library law, copyright law

Uvod

Radi usklađivanja odnosa na području zakonodavstva Europske unije, u Hrvatskoj je potkraj 2003. godine donesen novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Tim zakonom uvedene su i nove odredbe koje se odnose na institut prava javne posudbe kojim se uređuje ostvarivanje prava autora, proizvođača fonograma, umjetnika izvođača i filmskih producenata na naknadu za javnu posudbu njihovih djela posredovanjem javnih knjižnica.

U radu se istražuje koliko će se odredbe novog Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima odraziti na djelovanje i poslovanje hrvatskih knjižnica te predlaže model prava javne posudbe koji bi bio primjeren prilikama i uvjetima u hrvatskim knjižnicama.

Vezano uz primjenu navedene odredbe u knjižnicama, pokušalo se odgovoriti na pitanja:

- hoće li tim pravom biti obuhvaćena samo djela domaćih autora ili i stranih autora te imaju li pravo na naknadu samo autori djela ili i ostali sudionici u stvaranju djela odnosno publikacije kao npr., prevoditelji, ilustratori, nakladnici i dr.;
- hoće li se naknada plaćati izravno autorima ili udrugama nositelja prava;
- tko će plaćati naknadu (izravno knjižnice, neko drugo tijelo ili država);
- koje će se načelo određivanja naknade primijeniti (broj djela pojedinog autora u knjižnicama, broj primjeraka nekog djela, broj posuđenih djela nekog autora, broj nabavljenih djela nekog autora).

1. Istraživanje uvjeta za uvođenje prava javne posudbe u knjižnicama u Hrvatskoj

Radi iznalaženja modela prava javne posudbe u hrvatskim knjižnicama koji bi bio prilagođen postojećim uvjetima poslovanja i djelovanja knjižnica u Hrvatskoj, anketom se istražila mogućnost rješavanja navedenih pitanja. Anketom se istražila struktura i način prinove knjižničnog fonda u knjižnicama, posudba knjižničnog fonda izvan prostora knjižnica i u čitaonicama, u odnosu na broj primjeraka nekog djela, broj posuđenih djela nekog autora i ukupan broj djela pojedinog autora u knjižnicama. Na kraju se ispitalo naplaćuju li knjižnice pojedine usluge (članarine za korisnike, posebno naplaćivanje po jedinici građe pri posudbi knjižnične građe, korištenje interneta i sl.) te tehnička i informatička opremljenost knjižnica.

Uzorak za ispitivanje činile su županijske matične narodne knjižnice i sveučilišne knjižnice u Hrvatskoj kao mogući sudionici zajedničkog sporazuma u postupku dogovaranja oblika sustava prava javne posudbe. Upitnici su poslani na

21 adresu (18 županijskih matičnih narodnih knjižnica i 4 sveučilišne knjižnice),[2] a istraživanjem su obuhvaćene sve županijske matične narodne knjižnice (Samostalna narodna knjižnica Gospić, Gradska knjižnica i čitaonica Požega, Gradska knjižnica Zadar, Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac, Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, Narodna knjižnica "Petar Preradović" Bjelovar, Gradska knjižnica i čitaonica "Metel Ožegović" Varaždin, Narodna knjižnica i čitaonica Sisak, Gradska knjižnica Rijeka, Knjižnica i čitaonica Čakovec, Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica, Gradska knjižnica Slavonski Brod, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica i čitaonica Pula, Narodna knjižnica Dubrovnik, Gradska knjižnica "Marka Marulića" Split i Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić" Šibenik, te sveučilišne knjižnice u Splitu, Rijeci, Puli i Osijeku. Istraživanje je provedeno tijekom prosinca 2005. godine, a od poslanih 21 upitnika, povratne informacije dobivene su iz 12 knjižnica, odnosno na anketu je odgovorilo 57,1 posto knjižnica (10 županijskih matičnih narodnih knjižnica i 3 sveučilišne knjižnice).[3]

Iz uzorka su izuzete školske, visokoškolske i specijalne knjižnice jer su one namijenjene određenom krugu korisnika vezanih za tu ustanovu i nemaju u potpunosti značaj javnosti. Prema čl. 33. ZAPSP-a, autori imaju pravo na primjerenu naknadu ako se izvornik ili primjerci njihovih djela posuđuju posredovanjem javnih knjižnica, pa se pretpostavlja da će se pravo posudbe odnositi samo na javne knjižnice. Sadašnji Zakon o knjižnicama iz 1997. godine, a čini se niti prijedlog novoga Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, ne donose određenje pojma "javne knjižnice". Zakon o knjižnicama navodi u čl. 8 pojedine vrste knjižnica prema namjeni i sadržaju knjižničnog fonda: nacionalna, narodne, školske, sveučilišne, visokoškolske, općeznanstvene i specijalne knjižnice. Pojedine knjižnice mogu obavljati poslove i zadatke više vrsta knjižnica.[4] Zakon o knjižnicama, općenito određuje i da knjižnice obavljaju knjižničnu djelatnost kao javnu djelatnost, što navodi na zaključak da su sve vrste knjižnica javne knjižnice, stoga nije još sasvim jasno kako će se u Hrvatskoj primijeniti određenje pojma javnosti knjižnica.

Podaci o strukturi knjižničnih fondova tražili su se zbog toga jer se sustav prava javne posudbe i plaćanje naknade može temeljiti na strukturi fondova u knjižnicama. Donošenje zaključka i usporedbe bilo je otežano jer su neke knjižnice propustile odgovoriti na sva pitanja, pojedine knjižnice ne vode statistike o svim vrstama građe, neke knjižnice o pojedinim pitanjima nemaju precizne podatke ili navode približne vrijednosti. Zbog nedostupnih i nepotpunih statističkih pokazatelja o strukturi fondova knjižnica, ovi pokazatelji ne mogu biti precizna mjerila za određivanje prava naplate naknade za javnu posudbu.

[2] Gradska i sveučilišna knjižnica u Osijeku obavlja dvojnu zadaću županijske matične narodne knjižnice i sveučilišne knjižnice. Iznimka je Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu kao glavni pregovarač općega zajedničkog sporazuma s nadležnim ministarstvima.

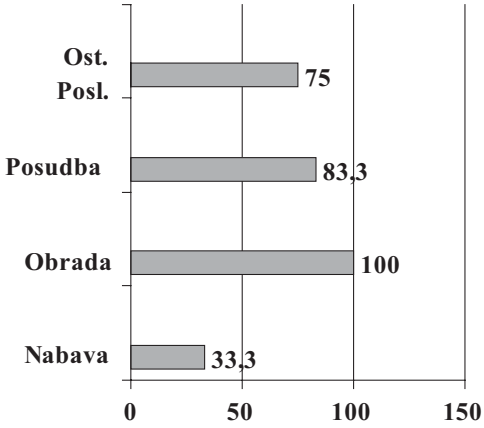
[3] Gradska i sveučilišna knjižnica (GISKO) ovdje se pojavljuje u dvojnoj funkciji kao županijska matična narodna knjižnica i sveučilišna knjižnica, ali su podaci zbog točne usporedivosti prikazani zbirno za jednu knjižnicu.

[4] Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997).

Podaci o strukturi prinova knjižničnog fonda potpuniji su u odnosu na podatke o strukturi fonda u knjižnicama. Na ovom području knjižnice vode preciznije statistike, što je vjerojatno rezultat razrađenije metodologije i usuglašavanja statističkih pokazatelja na razini knjižničarske struke.

Podaci o posudbi građe izvan knjižnice i u čitaonicama bitni su za procjenu može li se sustav prava javne posudbe temeljiti na pokazateljima o posudbi knjižnične građe. Pokazalo se da knjižnice (njih 66,6 posto tj. 8 knjižnica) nemaju za svaku vrstu građe precizne podatke, odnosno ne vode evidencije i statistiku posudbe, što bi moglo iziskivati uvođenje novih poslova i troškova za knjižnice.

Pored tehničke i informatičke opremljenosti knjižnica, uvođenje, primjena i korištenje sustava prava javne posudbe iziskivat će i odgovarajuću uporabu računalne opreme u knjižnicama. Sadašnje stanje na području uporabe računalne opreme prikazuju Dijagrami 1 i 2.

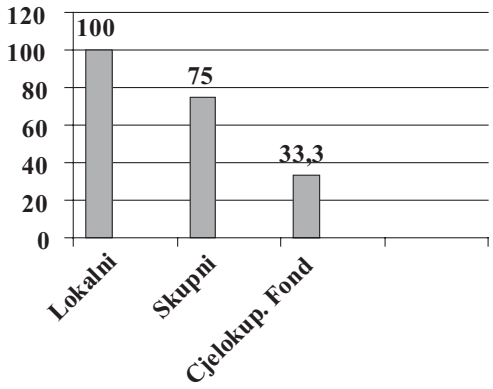

Dijagram 1. *Informatizacija poslovanja*

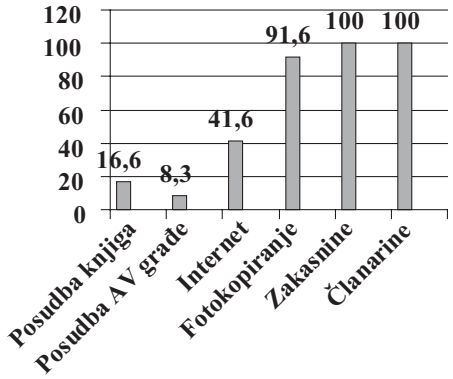
Računalne kataloge imaju sve anketirane knjižnice i sve knjižnice posjeduju mjesni računalni katalog, a njih 9 (75 posto) i skupni katalog, dok cjelokupni fond u računalnom katalogu imaju samo 4 knjižnice (33,3 posto). Najviše knjižnica (njih 7) radi u CROLIST programu PC ili UNIX verziji, 3 knjižnice u METEL WIN i 2 knjižnice u MEDVED-u.

Budući da je Nacionalnom strategijom razvoja sustava intelektualnog vlasništva Republike Hrvatske 2005 – 2010 zacrtana provedba razine zaštite intelektualnog vlasništva na prosječnu razinu država članica Europske unije, zakonodavac se može opredijeliti za financiranje prava javne posudbe koje bi dolazilo izravno iz knjižnica tako da i korisnici izravno sudjeluju u naknadi. Stoga se istražilo koliko korisnici već sudjeluju u pokrivanju troškova plaćanja usluga u knjižnicama (Dijagram 3).

Posudbu po knjizi naplaćuju samo 2 knjižnice (16,6 posto), a posudbu neknjižne građe naplaćuje samo jedna knjižnica (8,3 posto). Sve anketirane knjižnice su

Dijagram 2. *Računalni katalog*

Dijagram 3. *Naplaćivanje usluga*

se izjasnile (100 posto) da naplaćuju članarinu za korisnike i zakasninu za knjižničnu građu koja nije vraćena u predviđenom roku. Usluge korištenja interneta naplaćuje 5 knjižnica (41,6 posto), a usluge fotokopiranja knjižnične građe 11 knjižnica (91,6 posto).

2. Ocjena izvedivosti sustava prava javne posudbe

Model sustava prava javne posudbe u Hrvatskoj, koliko god u osnovnoj postavci teži cjelovitosti rješenja problema, ne može objektivno, iz više razloga, ponuditi konačna i operativna rješenja za sve vidove i dijelove radnog postupka pa niti za sve zadaće koje će se predlagati. Stoga se predlaže dugoročniji razvoj sustava prava javne posudbe uz postupno ostvarivanje pojedinih faza s gledišta cjelovitosti sustava.

Na ocjenu izvedivosti sustava prava javne posudbe u Hrvatskoj bitno će utjecati izbor mjerila za naknadu za ostvarivanje prava javne posudbe, kao i osposobljenost knjižnica za dostavljanje podataka potrebnih za provođenje sustava prava javne posudbe, te procjena koliko će uvođenje sustava prava javne posudbe financijski i administrativno opteretiti knjižnice.

Osnovni pristup kao i predložena rješenja rezultat su analize sustava prava javne posudbe na području zemalja Europske unije, suvremenih nastojanja i pravaca razvoja u svijetu, te analize mogućnosti i uvjeta za uvođenje sustava prava javne posudbe u Hrvatskoj. U odnosu na ostvarenje predloženog modela, predlaže se postupnost uvođenja sustava prava javne posudbe radi pojednostavljenja postupka u sklopu cijelog sustava.

Ostvarivanje autorskog i srodnih prava može se vršiti pojedinačno i udruženo. Zakonom o autorskom i srodnim pravima Republike Hrvatske u čl. 156. određuje se da se pravo na naknadu za javnu posudbu postiže kolektivnim ostvarivanjem prava u udrugama za kolektivno ostvarivanje prava. Udruga za kolektivno ostvarivanje prava mora dobiti odobrenje Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo za obavljanje takve djelatnosti, a načelno Državni zavod za intelektualno vlasništvo izdaje odobrenje samo jednoj udruzi za pojedinu vrstu prava, za koju se onda pretpostavlja da ima punomoć za obavljanje poslova ostvarivanja prava za sve domaće i strane nositelje prava, osim onih koji je u pisanom obliku obavijeste da ne žele ostvarivanje svojih prava.[5]

U Hrvatskoj, kolektivno ostvarivanje prava obavljaju Hrvatsko društvo skladatelja – Zaštita autorskih muzičkih prava (HDS-ZAMP), Hrvatska udruga za zaštitu izvođačkih prava (HUZIP), Hrvatska diskografska udruga (HDU), Društvo Hrvatskih filmskih redatelja (DHFR) i Udruga za zaštitu prava nakladnika (ZANA). S ciljem zaštite glazbenih djela u Hrvatskoj, organiziran je sustav kolektivne zaštite koji je dio svjetskog sustava zaštite glazbenih djela, u kojem udruge ostvaruju prava ne samo domaćih, nego i svih inozemnih nositelja prava u odnosu na cjelokupan svjetski repertoar djela. HDS, HUZIP i HDU prikupljaju od korisnika jedinstvenu naknadu za prava autora, umjetnika izvođača i proizvođača fonograma koja se prema pravilniku o raspodjeli i prema podacima pohranjenim u međunarodnoj bazi podataka dijeli domaćim i inozemnim nositeljima prava za njihova djela, koja su prema dostavljenim programima emitiranja radijskih i televizijskih postaja, javno emitirana.

Društvo hrvatskih filmskih redatelja također je uspostavilo sustav kolektivnog ostvarivanja prava za prava priopćivanja javnosti audiovizualnih djela, ali još nisu završeni pregovori s korisnicima, odnosno kabelskim operaterima o visini naknade i drugim uvjetima korištenja autorskih djela u kabelskom reemitiranju, te još nije započeto prikupljanje i raspodjela naknada za filmske redatelje, scenariste, producente i snimatelje.[6]

[5] Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (2003) [citirano: 2004-02-10]. Dostupno na: URL: http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/2399.htm

[6] Nacionalna strategija razvoja sustava intelektualnog vlasništva Republike Hrvatske : 2005-2010. Zagreb : Državni zavod za intelektualno vlasništvo republike Hrvatske, 2005. Str. 57.

Znatan dio provedbe prava intelektualnog vlasništva koja su u nadležnosti udruga i društava za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava (pored ostalih i pravo javne posudbe), nisu, usprkos rezultata, još uspjeli postići potpuno pokrivanje prava koja se ostvaruju. Zbog toga se u Nacionalnoj strategiji razvoja sustava intelektualnog vlasništva Republike Hrvatske ističe da je za većinu predviđenih mjera nadležan Državni zavod za intelektualno vlasništvo, koji će poduzimati aktivnosti u informiranju i poticanju nositelja prava na osnivanje društava za kolektivno ostvarivanje prava.

Tijekom 2006. godine, Ministarstvo kulture organiziralo je niz sastanaka na temu "Pravo javne posudbe" i o tom pitanju je posebno raspravljalo na sjednicama Radne skupine za reformu politike prema knjizi. Ministarstvo kulture je prethodne godine prvi put uvelo Potporu za poticanje književnog stvaralaštva, a u usklađivanju hrvatske zakonske regulative s europskom, zagovara i operacionalizaciju prava javne posudbe kao još jednog oblika potpore autorima.[7]

Budući da prijedlog mogućeg načina rješavanja sustava prikupljanja naknade nije još određen, knjižničarska zajednica mora nastojati biti izravno uključena u pregovore s organizacijama za kolektivno ostvarivanje autorskih prava kako bi utvrdili uvjete i oblik naknade. Knjižničari također moraju nastojati da zajedno s predstavnicima vlasnika, organizacija i društava autorskih prava sudjeluju u radu nacionalnih odbora ili komisija zaduženih za razvoj, savjete i pregovore oko sustava prava javne posudbe.

3. Model Sustava prava javne posudbe (SPJP)

U sklopu analize SPJP-e u Hrvatskoj, osvrnut ćemo se na više prijedloga mogućih načina rješavanja postavljenih problema ovisno o tome koje će se načelo određivanja naknade primijeniti (broj djela pojedinog autora u knjižnicama, broj posuđenih djela nekog autora, broj nabavljenih djela nekog autora).

Ako se opredijelimo za model u kojem će se SPJP i plaćanje naknade autorima temeljiti na strukturi fondova u knjižnicama, odnosno naknada autorima isplaćivati na osnovi podataka o broju naslova ili primjeraka njihovih djela u knjižnicama, istraživanje je pokazalo da zbog nedostupnih i nepotpunih statističkih pokazatelja o strukturi fondova knjižnica, ovi pokazatelji ne mogu biti mjerodavni za određivanje prava naplate naknade za javnu posudbu. Od 12 anketiranih knjižnica, samo njih 5 tj. 41,6 posto vodi precizne evidencije o strukturi fonda, što opet nije siguran pokazatelj koliko knjižnice mogu pružiti sigurne i točne evidencije o broju naslova ili broju primjeraka djela pojedinih autora u svojim fondovima. Podaci o posudbi građe pokazali su može li se sustav prava javne posudbe temeljiti na pokazateljima o posudbi knjižnične građe. Knjižnice (njih 66,6 posto) nemaju za svaku vrstu građe precizne podatke, odnosno ne vode evidencije i sta-

[7] Radna skupina za reformu politike prema knjizi [citirano:15-02-2009-02-15]. Dostupno na: http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=192

tistiku posudbe, što bi moglo iziskivati uvođenje novih poslova i troškova za knjižnice.

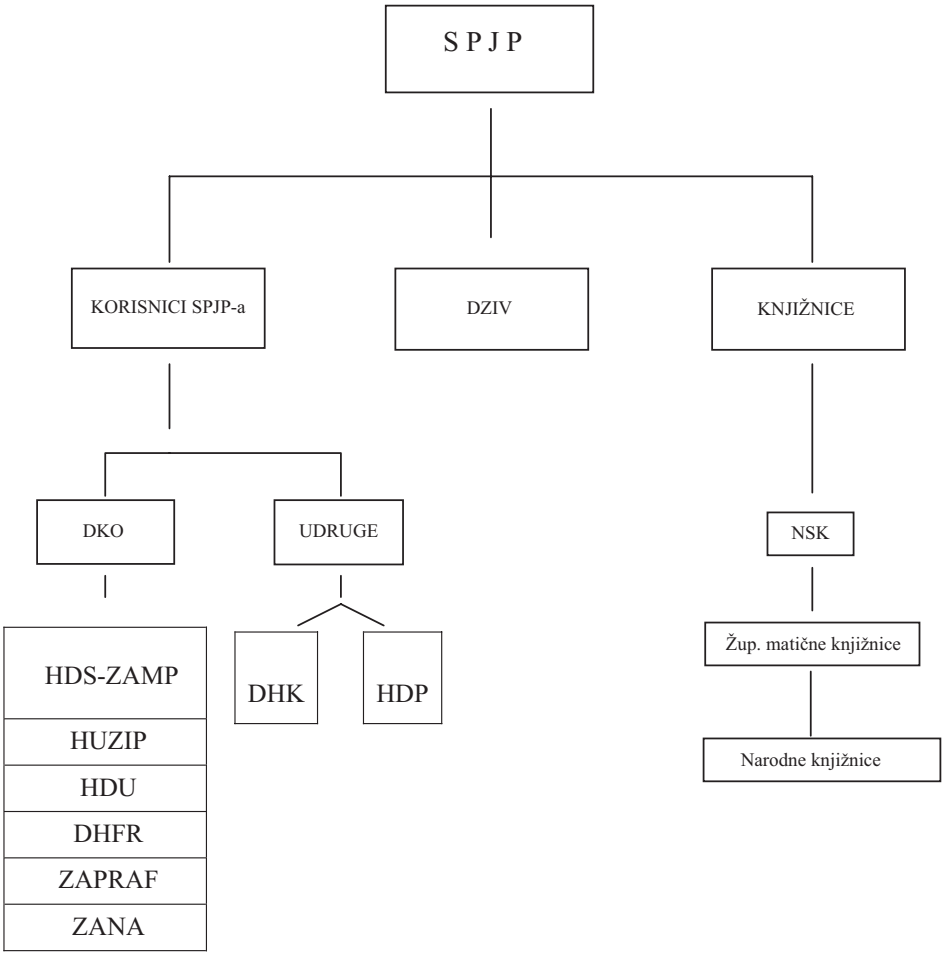
Ovaj problem moguće je riješiti automatizacijom poslovanja knjižnica, što će iziskivati, osim novih administrativnih poslova, i odgovarajuću opremljenost knjižnica. Istraživanje je pokazalo kakva je tehnička i informatička opremljenost knjižnica. Pored osnovne tehničke opreme, sve knjižnice su se izjasnile da posjeduju računala i dodatnu informatičku opremu. Kada je riječ o primjeni informacijske tehnologije, sve anketirane knjižnice koriste informatičku opremu za poslove obrade knjižnične građe, 83,3 posto za poslove posudbe, 75 posto za ostale poslove i samo 33,3 posto za poslove nabave. Budući da je iz sustava obradbe knjižnične građe (uz moguće potrebne promjene) moguće dobiti podatke o broju naslova i broju primjeraka djela pojedinih autora, a u knjižnicama zadovoljava tehnička i informatička opremljenost, može se zaključiti da je uz određena ulaganja i preinake sustava obradbe knjižnične građe moguće SPJP ostvariti na ovaj način.

Model sustava prava javne posudbe (SPJP) definirat ćemo kao društveni apstraktni sustav čija je funkcija ostvarivanje prava autora na naknadu zbog javne posudbe njihovih autorskih djela. Globalnu strukturu sustava čine podsustavi za raspodjelu naknade: korisnici sustava, funkcija sustava sa svim opisima postupaka i tokova podataka i hijerarhija dijagrama toka podataka kao pokazatelj ulaznih i izlaznih postupaka obrade podataka (Shema 1).

Korisnici SPJP-a su društva za kolektivno ostvarivanje prava, odnosno sve ovlaštene organizacije za ostvarivanje autorskih prava koje zastupaju autore i vlasnike autorskih prava s jedne strane i udruge korisnika zaštićenih djela s druge strane. Trenutno u Hrvatskoj postoji više organizacija za kolektivno ostvarivanje prava i udruga korisnika koje bi mogle pregovarati o mogućnosti naknade isplaćivane autorima za javnu posudbu njihovih autorskih djela. Kao što je već ranije navedeno, pravo na naknadu za javnu posudbu može se ostvarivati samo u udrugama. Zakon o autorskom i srodnim pravima u Hrvatskoj propisuje u čl. 157. i 169. da udruga nositelja prava mora unaprijed dobiti odobrenje Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo za obavljanje djelatnosti kolektivnog ostvarivanja prava.

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u čl. 158. propisuje da udruga za kolektivno ostvarivanje prava može ostvarivati jednu ili više vrsta prava koja se odnose na pojedinu kategoriju nositelja prava. Predviđena je i mogućnost ugovornog povjeravanja obavljanja pojedinih vrsta poslova jedne udruge za kolektivno ostvarivanje druge udruge zbog ekonomičnosti. Takav odnos između udruga uređuje se kao posredno ili neposredno zastupanje, gdje udruga kojoj je povjereno obavljanje poslova ostvarivanja prava te poslove obavlja u ime i za račun udruge koja joj je povjerila obavljanje poslova. Udrugama je omogućeno da i obavljanje pojedinih administrativnih i tehničkih poslova povjere drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi tj. odgovarajućem stručnom servisu.

Nositelji prava na koje se pravo javne posudbe najvećma odnosi (autori književnih djela, ilustratori i prevoditelji), čija su djela najčešće predmet posudbe u knjižnicama, mogu svoja autorska prava ostvarivati u dvije moguće udruge na

Shema 1. Struktura Sustava prava javne posudbe (SPJP) u Hrvatskoj

ovom području djelatnosti: Društva hrvatskih književnika (DHK) i Hrvatskog društva pisaca (HDP).

Društvo hrvatskih književnika (DHK) utemeljeno 22. travnja 1900. godine, prema Statutu Društva dobrovoljna je udruga književnika koji žive i djeluju u Republici Hrvatskoj i književnika koji žive izvan Republike Hrvatske ako njihovo djelo pripada korpusu hrvatske književnosti, kao i onih književnika koji to izričito žele. Na dan 12. 03. 2009. DHK je imalo ukupno 525 članova, a pored ostalog, osnovne zadaće Društva Hrvatskih književnika jesu i poticanje, unapređivanje i zaštita slobode književnog stvaralaštva i djelovanja; suradnja s ostalim umjetničkim udrugama; zaštita socijalnih prava članova i njihovih obitelji. Prema čl. 8 Statuta DHK-a, jedna od djelatnosti i zadaće DHK-a jest i kolektivno ostvarivanje prava na naknadu za javnu posudbu.

Radi ostvarivanja autorskih prava članova DHK, 9. ožujka 2009. DHK je organiziralo Seminar o kolektivnom ostvarivanju prava. Na seminaru se raspravljalo o radu Europskog vijeća autora (EWC) i Europske federacije nakladnika (FEP), o ulozi Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo u ostvarivanju kolektivnog prava s osvrtom na udruge nositelja prava, o pregledu rada udruga za reprografiju i međunarodne federacije udruga za reprografiju s osvrtom na europsku praksu, o inozemnim udrugama za kolektivno ostvarivanje prava autora CEO-ICLA (Irska), COPYDAN (Danska), VG Wort (Njemačka), te o hrvatskom zakonodavstvu s područja autorskog prava i kolektivnog ostvarivanja prava reproduciranja za privatno i drugo korištenje i hrvatskim udrugama za kolektivno ostvarivanje prava i Udruge za zaštitu prava nakladnika ZANA. U zaključnom dijelu seminara razgovaralo se o stranim pravima i nositeljima prava, te kako mogu iskustva stranih udruga nositelja prava pomoći razvoju udruga za ostvarivanje kolektivnog prava u Hrvatskoj.[8]

Hrvatsko društvo pisaca (HDP) utemeljeno 19. listopada 2002. godine i prema podacima iz Izvještaja za rad u 2007. godini, ima 205 članova. Na sjednici održanoj dana 29. 03. 2008. donijelo je, u cilju provedbe prava javne posudbe, Odluku o Izmjenama i dopunama Statuta HDP-a koji se ovom Odlukom mijenja i dopunjuje zbog zaštite i ostvarivanja autorskih književnih prava po uzoru na ostale udruge koje se bave kolektivnom zaštitom autorskih i srodnih prava. Pri nabrajanju djelatnosti kojom se bavi društvo, Izmjenama i dopunama Statuta dodana je nova alineja kojom se društvo obvezuje:

"ostvarivati i štititi prava na književnim djelima svojih članova i drugih autora i nositelja prava na književnim djelima u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima, međunarodnim ugovorima i praktičnim međunarodnim standardima, uključujući i djelatnost ostvarivanja autorskih prava na književnim djelima u kolektivnom sustavu i/ili individualno po punomoći", a " posebno će poticati suradnju s ostalim društvima samostalnih umjetnika, naročito u zaštiti njihovih moralnih i materijalnih prava i interesa, te s ostalim udrugama koje se bave kolektivnom zaštitom autorskih i srodnih prava, u zajedničkom djelovanju na poboljšanju sustava zaštite i ostvarivanja tih prava". U obavljanju djelatnosti ostvarivanja i zaštite autorskih prava na književnim djelima, a s ciljem što ekonomičnijeg obavljanja te djelatnosti, Društvo može sklapati ugovore o bliskoj suradnji s drugim udrugama. Navedena djelatnost uredit će se Pravilnikom o ostvarivanju i zaštiti autorskih prava na književnim djelima.[9]

Zadaća SPJP-a je ostvarivanje prava autora na naknadu zbog javne posudbe njihovih autorskih djela. Postupak obrade podataka u SPJP-u mogao bi se obavljati po uzoru na model isplate u HDS-ZAMP-u, na temelju obračuna i podataka o izvedenim djelima na osnovu kojih se vrši pojedinačni obračun i isplata autorskih

[8] Seminar o kolektivnom ostvarivanju prava [citirano: 2009-03-11]. Dostupno na: http://www.dhk.hr/Clanak.aspx?id=82

[9] Odluka o izmjenama i dopunama Statuta Hrvatskog društva pisaca [citirano: 2008-06-10]. Dostupno na: http://www.hdpisaca.org/novost.asp?novost_id=427

naknada. To bi značilo da bi se naknada određivala u skladu s brojem posuđenih djela određenog autora.

Pri utvrđivanju metodologije prikupljanja podataka na kojima će se zasnivati tehnologija praćenja javne posudbe djela u SPJP-e i primjena mjerila naknade, potrebno je odrediti pojam knjižne građe koja će se pratiti i odnos knjige prema brošuri i sitnom tisku u skladu s UNESCO-ovom definicijom knjige. Po uzoru na određene zemlje koje primjenjuju mjerilo naknade u odnosu na broj posuđenih djela autora (npr., Švedska, Francuska), predlaže se utvrditi minimalni i maksimalni broj posudbi djela, koji osim određivanja minimalne granice može odrediti načelo izračunavanja naknade temeljeno na kategorijama proporcionalnim s učestalosti korištenja, na temelju degresivnog sustava, kod kojega se vrijednost posudbe smanjuje s porastom broja posudbi, čime bi se izbjeglo da iz naknade za javnu posudbu pojedini autori dobiju nesrazmjerno veliki udjel te time ostvare nesrazmjerno visoku zaradu.

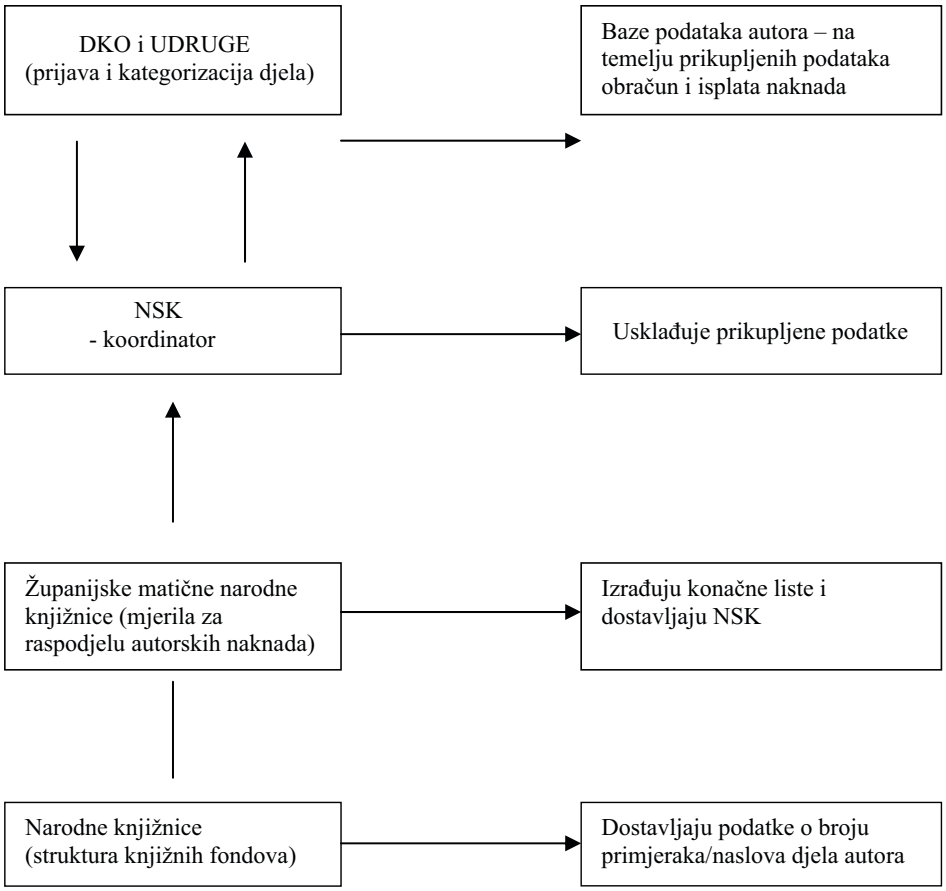
Također, strukovne udruge (književnika, prevodilaca i dr.) trebale bi donijeti pravilnike o omjerima autorstva za izračunavanje udjela pojedinih vrsta autorstva u dodjeljivanju naknade. Čl. 194. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima određuje opća načela o primjeni autorskog prava, načelo državljanstva i sjedišta pravne osobe. Prema tom načelu, zaštićeni su autori i nositelji srodnih prava tj. fizičke osobe koje su hrvatski državljani te pravne osobe koje imaju svoje sjedište u Hrvatskoj. Drugo načelo koje se primjenjuje, Hrvatska je preuzela potpisivanjem Bernske konvencije – načelo asimilacije stranaca, stranih fizičkih i pravnih osoba koje su nositelji autorskog i srodnih prava. U skladu s tim načelom, stranci u Hrvatskoj uživaju jednaku zaštitu kao i državljani Republike Hrvatske u okviru obveza što ih je Republika Hrvatska prihvatila na temelju međunarodnih ugovora kao i na temelju stvarne uzajamnosti.

Po ZAPSP-u, određeno je da stranci u pogledu autorskih djela pisanih na hrvatskom jeziku također uživaju zaštitu. Propisano je čl. 194. i da stranac neće imati u Republici Hrvatskoj veću zaštitu, nego što je ima u državi čiji je državljanin ili u kojoj ima sjedište, ako osoba iz stv. 1 ovog članka kao autor ili nositelj srodnih prava koji je državljanin RH ima u državi stranca manju zaštitu, nego što joj je priznata ZAPSP-om.

4. Uloga knjižnica u sustavu prava javne posudbe (SPJP)

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u Hrvatskoj, naknadu za javnu posudbu određuje u članku 33. kao "primjerenu naknadu" ako se izvornik ili primjerci autorovih djela posuđuju posredovanjem javnih knjižnica, a "primjerenu" naknadu zakon definira u čl. 162. kao naknadu koja se u pravnom prometu pošteno mora dati u času zaključenja pravnog posla s obzirom na vrstu i opseg korištenja autorskog djela, uvažavajući pri tom i financijski uspjeh u korištenju autorskog djela, vrstu i obujam autorskog djela i postojanje sporazuma između odgovarajuće udruge autora i odgovarajućeg udruženja korisnika kojim se utvrđuje visina primjerene naknade. U skladu s navedenim odredbama zakona, hrvatski model SPJP-a

mogao bi se zasnivati na načelu određivanja naknade prema broju naslova ili broju primjeraka djela pojedinog autora. Plaćanje autorske naknade zakonom je predviđeno samo za djela koja se posuđuju u javnim knjižnicama, što bi se prvenstveno moglo odnositi na narodne knjižnice.

Shema 2. Redoslijed postupaka usklađivanja reguliranja obračuna naknade

Prikupljene podatke o posudbi trebalo bi vrednovati u odnosu na podatke o ukupnoj posudbi u narodnim knjižnicama, prema statistikama koje se vode u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, dok bi se obračun naknade povjerio nadležnoj agenciji za kolektivno ostvarivanje prava javne posudbe.

Budući da knjižnice trenutno nisu u mogućnosti ciljano pratiti posudbu pojedinog naslova tj. djela određenog autora, ukoliko nadležne strukture odluče primijeniti mjerilo isplate naknade za pravo javne posudbe prema broju posuđenih djela određenog autora u knjižnicama, nadležna ministarstva moraju omogućiti

knjižnicama da mogu pružiti potrebne statistike o posudbi djela. Problem je što u ovom trenutku knjižnice koriste više programa automatizirane posudbe (Crolist, Medved, Metel Win, ZaKi) za koje bi trebalo ispitati mogućnost stvaranja jednog modula koji bi bio kompatibilan za dopunu svih programa.

5. Zaključak

Za iznalaženje modela prava javne posudbe u hrvatskim knjižnicama, anketom se istražilo rješavanje navedenih pitanja kako bi predloženi model odgovarao postojećim uvjetima poslovanja knjižnica u Hrvatskoj. Naknada za javnu posudbu se prema čl. 33. ZAPSP-a u Hrvatskoj priznaje autorima čija se djela "posuđuju posredovanjem javnih knjižnica". Javne, opće dostupne knjižnice u Hrvatskoj prvenstveno su narodne (gradske) knjižnice, a pretpostavlja se da sustavom naknade javne posudbe neće biti obuhvaćene sve, većinom školske, znanstvene i specijalne knjižnice, koje su namijenjene određenom krugu korisnika jer se naknada treba plaćati samo za javno korištenje besplatno dostupnog knjižničnog fonda.

Glavni problem u praktičnom provođenju naknade za javnu posudbu sastoji se u nastojanju što točnijeg identificiranja vlasnika prava uza što manje moguće financijske izdatke. Teško je pronaći prikladan sustav za pojedinačnu podjelu vlasnicima autorskih prava koji neće uzrokovati neprimjereno visoke administrativne troškove. Kako se naknada za javnu posudbu treba podijeliti, na osnovi postupka korištenja djela ili u određene socijalne ili kulturne svrhe, ne vidi se niti iz teksta zakona niti iz obrazloženja njegovih odredbi. Zakon s jedne strane govori o naknadi ako se izvornik ili primjerci autorova djela posuđuju posredovanjem javnih knjižnica, a s druge strane fond za podjelu naknade još ne postoji. Smjernice za isplatu pojedinačnim vlasnicima autorskih prava nisu poznate, ali kako se ne bi financijski opteretilo niti korisnike knjižnica niti same knjižnice, mišljenja smo da rješenja treba potražiti u državnom financiranju prava javne posudbe.

Dogradnja računalnih programa za automatizirano poslovanje, koje je potrebno izvršiti u pojedinim knjižnicama s ciljem provođenja sustava prava javne posudbe, zasigurno će značiti i financijsko i administrativno opterećenje u radu knjižnica. Stoga uvođenje sustava prava javne posudbe ne smije ugroziti pravo na informaciju i informacijsku pismenost, cjeloživotno učenje, i na vlastito sudjelovanje u kulturi pojedine zemlje, što su temeljna načela demokratskog društva.

LITERATURA

The IFLA position on public lending right [citirano: 2006-12-07]. Dostupno na: http://www.ifla.org/III/clm/p1/PublicLendingRight.htm

Lewinski, Silke. Die urheberrechtliche Vergutung für das Verleihen und Vermieten von Werkstucken (27 UrhG). München : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1990.

Nacionalna strategija razvoja sustava intelektualnog vlasništva Republike Hrvatske : 2005-2010. Zagreb : Državni zavod za intelektualno vlasništvo republike Hrvatske, 2005.

Odluka o izmjenama i dopunama Statuta Hrvatskog društva pisaca [citirano: 10-06-2008-06-10]. Dostupno na: http://www.hdpisaca.org/novost.asp?novost_id=427

Radna skupina za reformu politike prema knjizi [citirano: 2009-02-15]. Dostupno na: http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=192

Seminar o kolektivnom ostvarivanju prava [citirano: 2009-03-11]. Dostupno na: http://www.dhk.hr/Clanak.aspx?id=82

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (2003) [citirano: 2004-02-10]. Dostupno na: http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/2399.htm

Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997).